

16. Чернова Г. В. Управление рисками : [учеб. пособие] / Г. В. Чернова, А. А. Кудрявцева. – М. : Проспект, 2008. – 158 с.

Надійшла 01.10.2010

УДК 658:330.131.7

Н. А. СИРОЧУК

Європейський університет, Рівненська філія

РИЗИК ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В статті визначено зміст економічної категорії „економічний ризик“, узагальнено і удосконалено класифікацію ризиків, визначено нові види ризиків, залежно від співвідношення можливих втрат, виграшу і їх ймовірностей.

The article defines the essence of economic categories "economic risk", generalized and improved the classification of risks, identified new types of risks, depending on the ratio of possible losses, winning and their probabilities.

Ключові слова: економічний ризик, ознаки ризику, види ризику, можливі втрати і виграш.

Вступ. Діяльність будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності так чи інакше пов'язана з ризиком. Так у Господарському Кодексі України, ст.42. зазначено, що підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1, с. 35]. Тобто ризик є однією з характерних ознак підприємництва. В умовах політичної та економічної нестабільності вплив ризику значно зростає. В сучасних умовах розвитку економіки України проблема управління ризиками дуже актуальна, що підтверджується даними про зростання збитковості підприємств різних галузей промисловості [2, с. 6]. Та перед тим як переходити до аналізу ризику і методів управління ним необхідно спочатку з'ясувати сутність поняття ризику взагалі і економічного ризику зокрема. В Україні питання ризику розглядаються у працях таких вчених, як В.В. Вітлінський, П.І. Верченко, В.В. Лук'янова, Т.В. Головач, В.М. Кочетков, Н.А. Шипова, Л.І. Донець, С.М. Ілляшенко, І.Ю. Івченко, О.І. Ястремський, Н.І. Машина, М.М. Клименюк тощо.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення поглядів провідних вчених на визначення категорії економічного ризику та класифікацію ризиків, виявлення та усунення неточностей і суперечностей і формування власного авторського бачення.

Результати дослідження. В економічній літературі спостерігається неоднозначність у трактуванні рис, властивостей і елементів ризику, у розумінні його змісту, співвідношення об'єктивних і суб'єктивних сторін [5, с. 6]. Підходи до визначення ризику надані в табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення ризику

Автори	Визначення ризику
Донець Л.І.	Небезпека втрати ресурсів чи недоодержання доходів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів [2, с. 7].
Ілляшенко С.М.	Загроза втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або додаткових витрат у результаті здійснення конкретних видів діяльності [3, с. 10].
Ястремський О.І.	Об'єктивний фактор, органічно пов'язаний з фундаментальними інституціями сучасного суспільства [4, с. 12]
Кочетков В.М., Шипова Н.А.	Вартісне вираження імовірнісної події, що призводить до втрат [5, с. 5]
Лук'янова В.В., Головач Т.В.	Об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості, конфліктності в ситуації неминучого вибору, що відображає ступінь досягнення суб'єктом очікуваного результату [6, с. 22].
Івченко І.Ю.	Подія, яка може відбутися чи не відбутися і спрямована на привабливу мету, досягнення якої пов'язане з елементами безпеки, загрозою втрати [7, с. 16].
Вітлінський В.В., Верченко П.І.	Об'єктивно-суб'єктивна категорія у діяльності суб'єктів господарювання, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Вона відображає міру відхилення від цілей, бажаного результату, міру невдачі з урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих та зворотних зв'язків стосовно об'єкта керування [8, с. 11].
Машина Н.І.	Ймовірність загрози втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоодержання доходів чи появи додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності [9].
Клименюк М.М.	Властивість системи під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів переходити зі стану нормального функціонування, який забезпечує досягнення системою її цілей, до стану відмови [10].
Вітлінський В.В., Верченко П.І, Сигал А.В., Наконечний Я.С.	Економічна категорія в діяльності суб'єктів господарювання, пов'язана з подоланням невизначеності, конфліктності оцінювання, управління, неминучого вибору. Він має діалектичну об'єктивно-суб'єктивну структуру. Оцінка ризику є багатовимірною величиною, що характеризує можливі відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, можливої невдачі (збитків) з урахуванням впливу контрольованих (керованих) та неконтрольованих чинників, прямих і зворотних зв'язків [11].
Коротун С.І.	Діяльність, зв'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якого є можливість кількісно і якісно визначити імовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від цілі [12, с. 9].

У фінансово-економічному словнику надані наступні визначення ризику і економічного ризику. Ризик – усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами. Вимірюють частотою, ймовірністю виникнення того чи іншого рівня втрат [13, с. 785].

Ризик економічний – ймовірність того чи іншого результату (отримання прибутку чи зазнавання втрат) від реалізації певного господарського проекту чи операції [13, с. 786].

Розмаїтість думок про сутність ризику пояснюється, зокрема, багатоаспектністю цього явища, практично повним його ігноруванням в існуючому господарському законодавстві, недостатнім використанням у реальній економічній практиці й управлінській діяльності. Крім того, ризик – це складне явище, що має безліч неспівпадаючих, а іноді протилежних реальних основ [2, с. 6].

Проте щодо визначень об'єкта, суб'єкта і джерела ризику думки вчених (зокрема, В.В. Вітлінського, П.І. Верченко, О.І. Ястремського, Л.І. Донця та С.І. Коротуна) співпадають. У їхніх працях містяться наступні визначення цих понять.

Об'єкт ризику – економічна система, ефективність та умови функціонування якої наперед точно невідомі [8, с. 10; 4, с. 11; 2, с. 13; 12, с. 8-9].

Під *суб'єктом ризику* розуміють особу (або колектив), яка зацікавлена в результатах керування об'єктом ризику і має компетенцію прийняття рішень щодо об'єкта ризику [8, с. 10; 4, с. 11; 2, с. 13; 12, с. 8-9].

Джерело ризику – це чинники (явища, процеси), які спричиняють невизначеність результатів, конфліктність у широкому сенсі цього поняття [8, с. 10; 4, с. 11; 2, с. 13; 12, с. 8-9].

Виходячи із походження терміну „ризик”, проаналізувавши еволюцію цього поняття та дослідивши визначення сучасних вчених, можна дійти наступних висновків: по-перше, ризик пов'язаний із можливістю втрат; по-друге, ризик пов'язаний із можливістю виграшу; по-третє, ризик можливий лише при альтернативності вибору.

У праці В.В. Лук'янової та Т.В. Головача зазначається наступне. Сучасні теорія і практика управління ризиками розглядають ризик не тільки як небажану ознаку невизначеності майбутніх подій, а й як джерело позитивних, прибуткових можливостей, тобто виокремлюють два типи ризиків: ризик-позитив та ризик-негатив [6, с. 20]. Якщо розглядати ризик як тривимірну модель (ризик як загроза, ризик як невизначеність, ризик, як шанс (можливість), то він потребує не мінімізації, а оптимізації [6, с. 20].

Вважаємо, що під термінами „ризик-позитив” та „ризик-негатив” було закладено розуміння саме „виграшу” та „втрат” розглянутих вище. Та існування таких термінів неможливе, оскільки вони містять протилежні значення. Ризик – це певна невизначеність, можливість настання різних результатів, негативного і позитивного, кращого і гіршого.

Водночас потрібно розрізнити можливість настання різних результатів і можливість вибору різних варіантів. Наприклад, інвестор має можливість вкласти капітал у один із трьох запропонованих проектів. Тут він здійснює вибір варіанту. Проте реалізація кожного з них може призвести до певних прибутків чи збитків. Дані наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Альтернативність варіантів і можливі результати при виборі проекту

Ймовірність результату	Результати, тис. грн		
	Проект 1	Проект 2	Проект 3
0,2	10 000	50 000	-20 000
0,5	20 000	-10 000	5 000
0,3	-5 000	30 000	-30 000

Тобто варіантами вибору для інвестора є проект 1, проект 2 і проект 3, а результатами відповідно – 100 тис. грн, 20 тис. грн прибутку чи 5 тис. грн збитку для першого проекту; 50 тис. грн, 30 тис. грн прибутку чи 10 тис. грн збитку для другого проекту; 20 тис. грн, 30 тис. грн збитку чи 5 тис. грн прибутку для третього проекту.

Про альтернативність, як ознаку ризику говориться у працях В.В. Лук'янової та Т.В. Головача, І.Ю. Івченко, Л.І. Донця, А.В. Шегди, М.В. Голованенко. Така властивість ризику, як альтернативність, пов'язана з тим, що часто виникає необхідність вибору з декількох можливих варіантів рішень. Відсутність можливості вибору знімає розмову про ризик. Там, де немає вибору, не виникає ризикової ситуації, і, отже, не буде ризику” – пише у своїй праці І.Ю. Івченко [7, с. 15]. Слід зазначити, що коли є лише одна пропозиція, вибір здійснюється між двома варіантами – прийняття цієї пропозиції чи відмова.

Отже, враховуючи все вище зазначене можна сформулювати наступне визначення ризику. Ризик – це вибір одного з альтернативних варіантів в умовах невизначеності в надії на отримання виграшу з одночасним усвідомленням можливості втрат.

Підприємство, яке з'являється на ринку, автоматично зазнає впливу різних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, передбачуваних і не передбачуваних явищ. Крім того, підприємство, як суб'єкт підприємницької діяльності, однією з характерних рис якої є ризикованість, йде на ризик з метою

досягнення економічних і соціальних результатів та отримання більшого прибутку.

Існують різні підходи до класифікації ризиків підприємства. Так, В.В. Лук'янова, Т.В. Головач серед ризиків підприємства виділяють виробничі, комерційні, фінансові та інвестиційні ризики [6, с. 56]. На наш погляд, виділення серед ризиків підприємства лише цих чотирьох видів є недостатнім. Така класифікація не враховує ризиків, яких зазнає підприємство за рахунок впливу факторів зовнішнього середовища.

А.В. Шегда, М.В. Голованенко зараховують підприємницькі ризики до категорії спекулятивних, оскільки, на їх погляд, чисті ризики передбачають можливість одержання збитку чи нульового результату, а спекулятивні – можливість одержання як доходу, так і збитку [14, с. 24]. Такий підхід, на наш погляд, є суперечливим, оскільки ризики, яких зазнає підприємство, не завжди дають можливість отримання доходу, наприклад ризик стихійного лиха.

В.В. Лук'янова, Т.В. Головач за рівнем (ступенем) ризики поділяють на низькі, помірні, повні (мінімальні, оптимальні, допустимі, середні, максимальні, критичні, катастрофічні). Для кожного названого виду ризику вони вказують імовірність виникнення (%) та величину втрат до очікуваного рівня (%) [6, с. 53]. На нашу думку, такий підхід не дає можливості виділити всі можливі види ризиків за його ступенем, оскільки містить лише окремі варіанти поєднання імовірності виникнення і величини втрат до очікуваного рівня. Для повноти відображення слід побудувати матрицю співвідношення цих двох показників із зазначенням всіх можливих видів ризику. Розглянуті підходи до класифікації ризиків дають можливість виділити наступну систему ризиків, що виникають на підприємстві (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація ризиків

	Класифікаційна ознака	Види ризиків
Залежно від джерел виникнення	По відношенню до підприємства	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Зовнішні (економічний, політичний, природно-екологічний, соціальний, технологічний, демографічний, адміністративно-законодавчий, макроекономічний) ▪ Внутрішні (виробничий, комерційний, фінансовий, інвестиційний, ресурсний, інноваційний, транспортний, юридичний, страховий)
	За масштабами	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Міждержавний ▪ На рівні держави ▪ Регіональний ▪ Галузевий ▪ На рівні підприємства
Залежно від наслідків	Залежно від рівня втрат	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Мінімальні втрати з низькою (МН), середньою (МС) та високою (МВ) ймовірністю ▪ Допустимі втрати з низькою (ДН), середньою (ДС) та високою (ДВ) ймовірністю ▪ Критичні втрати з низькою (КН), середньою (КС) та високою (КВ) ймовірністю
	За можливим виграшем	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Низький виграш з низькою (НН) середньою (НС) та високою (НВ) ймовірністю ▪ Помірний виграш з низькою (ПН), середньою (ПС) та високою (ПВ) ймовірністю ▪ Значний виграш з низькою (ЗН), середньою (ЗС) та високою ймовірністю (ЗВ)
	За співвідношенням втрат і виграшу	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Позитивний ▪ Негативний ▪ Рівноправний
Залежно від характеру самого ризику	Залежно від тривалості дії	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Короткострокові ▪ Середньострокові ▪ Довгострокові ▪ Постійні
	За ступенем обґрунтованості	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Раціональні ▪ Нераціональні ▪ Авантюрні
	Залежно від часу прийняття рішень	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Випереджаючий ▪ Свочасний ▪ Запізнілий
	Залежно від керованості	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ризик активної діяльності (керований) ▪ Ризик пасивного очікування (некерований)
	Залежно від ситуації	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Стохастичні ▪ Невизначені ▪ Конкурентні

На наш погляд, всі класифікаційні ознаки можна поділити на три групи: по-перше, залежно від джерел виникнення; по-друге, залежно від наслідків; по-третє, залежно від характеру самого ризику. Розглянемо послідовно всі зазначені види ризиків.

Зовнішні ризики – це ризики, які виникають за межами підприємства, але впливають на його діяльність. За сферою виникнення серед зовнішніх ризиків виділимо економічний, політичний, природно-екологічний, соціальний, технологічний, демографічний, адміністративно-законодавчий, макроекономічний.

За масштабами зовнішні ризики слід поділити на міждержавний, на рівні держави, регіональний та галузевий.

Внутрішні ризики – це ризики, що виникають безпосередньо на підприємстві і пов’язані з його діяльністю. Серед них слід виділити виробничий, комерційний (маркетинговий), фінансовий, інвестиційний, ресурсний, інноваційний, транспортний, юридичний, страховий.

На нашу думку, що В.В. Лук’янова, Т.В. Головач [6, с. 53] розглядають лише деякі з можливих варіантів співвідношення імовірності виникнення і величини втрат. На нашу думку, повна версія може мати наступний вигляд (рис. 1).

Величина очікуваних втрат, %		Імовірність виникнення, %									
		Низька (Н)			Середня (С)				Висока (В)		
		0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90	90-100
Мінімальні (М)	00-10	ММН	ММН	ММН	мМС	ММС	мМС	ММС	ММВ	ММВ	ММВ
	10-20	ММН	ММН	ММН	мМС	ММС	мМС	ММС	ММВ	ММВ	ММВ
	20-30	ММН	ММН	ММН	мМС	ММС	мМС	ММС	ММВ	ММВ	ММВ
Допустимі (Д)	30-40	ДДН	ДДН	ДДН	ДДС	ДДС	ДДС	ДДС	ДДВ	ДДВ	ДДВ
	40-50	ДДН	ДДН	ДДН	ДДС	ДДС	ДДС	ДДС	ДДВ	ДДВ	ДДВ
	50-60	ДДН	ДДН	ДДН	ДДС	ДДС	ДДС	ДДС	ДДВ	ДДВ	ДДВ
	60-70	ДДН	ДДН	ДДН	ДДС	ДДС	ДДС	ДДС	ДДВ	ДДВ	ДДВ
Критичні (К)	70-80	ККН	ККН	ККН	ККС	ККС	ККС	ККС	ККВ	ККВ	ККВ
	80-90	ККН	ККН	ККН	ККС	ККС	ККС	ККС	ККВ	ККВ	ККВ
	00-100	ККН	ККН	ККН	ККС	ККС	ККС	ККС	ККВ	ККВ	ККВ

Рис. 1. Матриця співвідношення величини очікуваних втрат і ймовірності їх виникнення

В результаті побудови матриці виникає 9 видів ризиків залежно від його ступеня.

МН – ризик, який характеризується низькою ймовірністю виникнення (0–30%) та мінімальною величиною очікуваних втрат (0–30%). Серед ризиків МН слід виділити мінімальні, ймовірність виникнення та величина можливих втрат яких коливається в межах 0–10%. Оптимальні ризики цієї групи мають ймовірність виникнення 0–10% та 10–20% при величині можливих втрат відповідно 10–20% та 0–10%.

МС – ризик, який має середню ймовірність виникнення (30–70%) та мінімальну величину очікуваних втрат (0-30%).

МВ – ризик, для якого притаманна висока ймовірність виникнення (70–100%) та мінімальна величина очікуваних втрат (0–30%).

ДН – ризик, який характеризується низькою ймовірністю виникнення (0–30%) та допустимою величиною очікуваних втрат (30–70%).

ДС – ризик, якому властива середня ймовірність виникнення (30–70%) та допустима величина очікуваних втрат (30–70%).

ДВ – ризик, який має високу ймовірність виникнення (70–100%) та допустиму величину очікуваних втрат (30-70%).

КН – ризик, для якого притаманна низька ймовірність виникнення (0–30%) та критична величина очікуваних втрат(70–100%).

КС – ризик, який характеризується середньою ймовірністю виникнення (30–70%) та критичною величиною очікуваних втрат (70–100%).

КВ – ризик, який має високу ймовірність виникнення (70–100%) та критичну величину очікуваних втрат (70–100%). Серед цієї групи ризиків слід виділити катастрофічні ризики, яким притаманні найбільші можливі втрати (90–100%) та найбільша ймовірність виникнення (90–100%).

Тоді, наслідки негативного прояву ризику у фінансовій сфері, запропоновані В.В. Лук’яною, Т.В. Головачом [6, с. 53], можна подати у вигляді табл. 4.

Приймаючи ризик у підприємницькій діяльності підприємство може отримати як втрати, так і виграш. Тому, вважаємо необхідним висвітлити також співвідношення і між можливим виграшем та його ймовірністю. Матриця взаємодії ймовірності виникнення та величини можливого виграшу зображена на рис. 2.

Фінансові наслідки для підприємства негативного прояву ризику

Величина очікуваних втрат, %		Ймовірність виникнення, %									
		Низька (Н)			Середня (С)				Висока (В)		
		0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90	90-100
Мінімальні (М)	0-10	Тимчасові фінансові труднощі			Тимчасові фінансові труднощі				Тимчасові фінансові труднощі		
	10-20										
	20-30	Тимчасове зниження конкуренто-спроможності			Тимчасове зниження конкурентоспроможності				Тимчасове зниження конкуренто-спроможності		
Допустимі (Д)	30-40	Тимчасове зниження конкуренто-спроможності			Тимчасове зниження конкурентоспроможності				Тимчасове зниження конкуренто-спроможності		
	40-50										
	50-60	Фінансова стагнація			Фінансова стагнація				Фінансова стагнація		
60-70											
Критичні (К)	70-80	Фінансова нестійкість			Фінансова нестійкість				Фінансова нестійкість		
	80-90										
	90-100	Банкрутство			Банкрутство				Банкрутство		

Величина можливого виграшу, %		Ймовірність виникнення, %								
		Низька (Н)			Середня (С)				Висока (В)	
		0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90
Низький (Н)	0-10	НН			НС				НВ	
	10-20									
	20-30									
Помірний (П)	30-40	ПН			ПС				ПВ	
	40-50									
	50-60									
	60-70									
Значний (З)	70-80	ЗН			ЗС				ЗВ	
	80-90									
	90-100									

Рис. 2. Матриця співвідношення величини можливого виграшу і ймовірності його виникнення

За можливим виграшем виникає також 9 видів ризику.

НН – ризик, що має мінімальний виграш (0–30%) і низьку ймовірність його виникнення (0–30%).

НС – ризик, якому властивий мінімальний можливий виграш (0–30%) і середня ймовірність його виникнення (30–70%).

НВ – ризик, який характеризується мінімальним можливим виграшем (0–30%) і високою

ймовірністю його виникнення (70–100%).

ПН – ризик, якому притаманний помірний можливий виграш (30–70%) і низька ймовірність його виникнення (0–30%).

ПС – ризик, який має помірний можливий виграш (30–70%) і середню ймовірність його виникнення (30–70%).

ПВ – ризик, для якого характерним є помірний можливий виграш (30–70%) і висока ймовірність його виникнення (70–100%).

ЗН – ризик, який має значний можливий виграш (70–100%) і низьку ймовірність його виникнення (0–30%).

ЗС – ризик, що характеризується значним можливим виграшем (70–100%) і середньою ймовірністю його виникнення (30–70%).

ЗВ – ризик, що характеризується значним можливим виграшем (70–100%) і високою ймовірністю його виникнення (70–100%).

При зіставленні величини можливих втрат і виграшу можна побачити наступні види ризиків, представлені у матриці.

		Можливий виграш, %		
		Низький (Н) 0–30%	Помірний (П) 30–70%	Значний (З) 70–100%
Можливі втрати, %	Мінімальні (М) 0–30%	МН	МП	МЗ
	Допустимі (Д) 30–70%	ДН	ДП	ДЗ
	Критичні (К) 70–100%	КН	КП	КЗ

Рис. 3. Матриця співвідношення величини можливого виграшу і величини можливих втрат

МН – ризик, який виникає при мінімальних можливих втратах (0–30%) та мінімальному можливому виграші (0–30%).

МП – ризик, для якого характерні мінімальні можливі втрати (0–30%) і помірний можливий виграш (30–70%).

МЗ – ризик, якому властиві мінімальні можливі втрати (0–30%) та значний можливий виграш (70–100%).

ДН – ризик, що характеризується допустимими можливими втратами (30–70%) та мінімальним можливим виграшем (0–30%).

ДП – ризик, який має допустимі можливі втрати (30–70%) і помірний можливий виграш (30–70%).

ДЗ – ризик, для якого властиві допустимі можливі втрати (30–70%) та значний можливий виграш (70–100%).

КН – ризик, що характеризується критичними можливими втратами (70–100%) та мінімальним можливим виграшем (0–30%).

КП – ризик, який має критичні можливі втрати (70–100%) та помірний можливий виграш (30–70%).

КЗ – ризик, який має критичні можливі втрати (70–100%) та значний можливий виграш (70–100%).

Якщо провести пряму із верхнього лівого кута до правого нижнього кута, всі види ризиків, що будуть знаходитися на цій діагоналі (ММ, ДП, КЗ) можна назвати *рівноправними*, оскільки у них рівень можливих втрат дорівнює рівню можливого виграшу. Види ризиків, що знаходяться у клітинках праворуч від зазначеної діагоналі можна назвати *позитивними* (МП, МЗ, ДЗ), оскільки у них можливий рівень виграшу перевищує можливий рівень втрат. А види ризиків, які знаходяться у клітинках ліворуч зазначеної діагоналі, можна назвати *негативними* (ДМ, КМ, КП), оскільки у них можливий рівень втрат перевищує можливий рівень виграшу.

Сформуємо зведену матрицю співвідношення величини можливих втрат і виграшу та ймовірності їх виникнення (рис. 4).

Перейдемо до видів ризиків залежно від характеру самого ризику.

Залежно від тривалості дії виділяємо короткострокові, середньострокові, довгострокові та постійні ризики. Короткострокові ризики – це ризики, тривалість дії яких становить до одного виробничого циклу підприємства. Середньострокові ризики – це ризики, тривалість дії яких становить 1–5 виробничих циклів підприємства. Довгострокові ризики – це ризики, тривалість дії яких становить більше 5 виробничих циклів підприємства, але є конкретно визначеною. Постійні ризики – це ризики, тривалість дії яких є необмеженою, постійною.

Види ризиків залежно від величини очікуваних втрат		Види ризиків, залежно від можливих вииграшів								
		Низькі (М)			Помірні (П)			Значні (З)		
		НН	НС	НВ	ПН	ПС	ПВ	ЗН	ЗС	ЗВ
Мінімальні (М)	МН	МННН	МННС	МННВ	МНПН	МНПС	МНПВ	МНЗН	МНЗС	МНЗВ
	МС	МСНН	МСНС	МСНВ	МСПН	МСПС	МСПВ	МСЗН	МСЗС	МСЗВ
	МВ	МВНН	МВНС	МВНВ	МВПН	МВПС	МВПВ	МВЗН	МВЗС	МВЗВ
Допустимі (Д)	ДН	ДННН	ДННС	ДННВ	ДНПН	ДНПС	ДНПВ	ДНЗН	ДНЗС	ДНЗВ
	ДС	ДСНН	ДСНС	ДСНВ	ДСПН	ДСПС	ДСПВ	ДСЗН	ДСЗС	ДСЗВ
	ДВ	ДВНН	ДВНС	ДВНВ	ДВПН	ДВПС	ДВПВ	ДВЗН	ДВЗС	ДВЗВ
Критичні (К)	КН	КННН	КННС	КННВ	КНПН	КНПС	КНПВ	КНЗН	КНЗС	КНЗВ
	КС	КСНН	КСНС	КСНВ	КСПН	КСПС	КСПВ	КСЗН	КСЗС	КСЗВ
	КВ	КВНН	КВНС	КВНВ	КВПН	КВПС	КВПВ	КВЗН	КВЗС	КВЗВ

Рис. 4. Матриця співвідношення величини можливих втрат і виграшу та ймовірності їх виникнення

Випереджаючий ризик – ризик, який виникає до його попередньої оцінки і розробки заходів з управління цим ризиком. Своєчасний ризик – ризик, оцінка і розробка заходів щодо управління яким виникає разом із самим ризиком. Запізнілий ризик – ризик, який виникає після його попередньої оцінки і розробки заходів по управлінню цим ризиком. Керований ризик – ризик, на виникнення, характерні риси, тривалість чи ступінь якого підприємство може певним чином вплинути. Некерований ризик – ризик, який існує незалежно від підприємства. Стохастичний ризик – ризик, для якого відомо дані про сутність потенційних проблем або сценаріїв розвитку певних процесів, а також ймовірність кожного з варіантів [14, с. 26]. Невизначений ризик – ризик, для якого даних про ймовірність його реалізації немає [14, с. 26]. Конкурентний ризик – ризик, який виникає внаслідок конфліктності, тобто свідомої протидії суб'єктів, які функціонують в умовах обмеженості різних ресурсів (економічна конкуренція), а також між особистісного протистояння, зумовленого впливом психологічних факторів [14, с. 26].

Висновки. Отже, ризик – це вибір одного з альтернативних варіантів в умовах невизначеності в надії на отримання виграшу з одночасним усвідомленням можливості втрат. Всі класифікаційні ознаки можна поділити на три групи: по-перше, залежно від джерел виникнення (по відношенню до підприємства; за масштабами); по-друге, залежно від наслідків (залежно від рівня втрат, за можливим вииграшем; за співвідношенням втрат і виграшу); по-третє, залежно від характеру самого ризику (залежно від тривалості дії; за ступенем обґрунтованості; залежно від часу прийняття рішень; залежно від керованості; залежно від ситуації). При визначенні видів ризику залежно від наслідків, крім рівня можливих втрат і можливого виграшу слід враховувати також ймовірність їх виникнення.

Література

1. Господарський кодекс України : офіц. текст. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 256 с.
2. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : [навч. посібник] / Донець Л. І. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 312 с.
3. Ілляшенко С. М. Економічний ризик : [навч. посібник] / Ілляшенко С. М. [2-е вид., допов. і перероб.] – К. : Центр навч. літератури, 2004. – 220 с.
4. Ястремський О. І. Основи теорії економічного ризику : [навч. посібник для студентів екон. спец. вищ. навч. закладів] / Ястремський О. І. – К. : „Арт Ек”, 1997, – 248 с.

5. Кочетков В. Н. Экономический риск и методы его измерения : [учебное пособие] / В. Н. Кочетков, Н. А. Шипова. – К. : Европ. ун-т, 2003. – 68 с.
6. Лук'янова В. В. Економічний ризик : [навч. посібник] / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К. : Академвидав, 2007. – 462 с.
7. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій : [навч. посібник] / Івченко І. Ю. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
8. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
9. Машина Н. І. Економічний ризик та методи його вимірювання : [навч. посібник] / Машина Н. І. – К. : Центр навч. літератури, 2003. – 188 с.
10. Клименюк М. М. Управління ризиками в економіці : [навч. посіб.] / М. М. Клименюк, І. А. Брижань. – К. : Просвіт, 2000. – 256 с.
11. Економічний ризик: ігрові моделі : навч. посібник / [В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С. Наконечний] ; за ред. В. В. Вітлінського – К. : КНЕУ, 2002. – 446 с.
12. Коротун С. І. Економічний ризик та методи його вимірювання : [конспект лекцій для студентів екон. спец.] / Коротун С. І. – Рівне : ПАРАДАЙЗ, 2006. – 102 с.
13. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. А. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
14. Шегда А. В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління : [навч. посіб.] / А. В. Шегда, М. В. Голованенко ; за ред. А. В. Шегди. – К. : Знання, 2008. – 271 с.

Надійшла 14.10.2010

УДК 681.32+338.48

Н. В. ГУМЕНЮК, А. О. ПАЛАМАРЧУК

Автомобільно-дорожній інститут ДВНЗ «Донецький Національний Технічний Університет»

ГЛОБАЛЬНІ КОМП'ЮТЕРНІ СИСТЕМИ РЕЗЕРВУВАННЯ: ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасний стан глобальних комп'ютерних систем резервування на міжнародному ринку туризму. Проведено аналіз ефективності та переваг глобальних систем резервування та виявлені можливості застосування цих систем на українських туристичних підприємствах.

The modern fortune of global computer distribution systems is considered in the article. The effectiveness and benefits of global distribution systems are analyzed, and the possibilities of implementing these systems on Ukrainian tourist business are defined.

Ключові слова: інформація, туризм, підприємство, система резервування, база даних, послуга, клієнт, туристичний продукт.

Останнє десятиріччя ознаменувалося стійкою тенденцією розвитку інформатизації процесів управління підприємствами туристичної сфери. Глобалізація є перспективним напрямком в індустрії міжнародного туризму, оскільки забезпечує туристичним суб'єктам швидку обробку та передачу інформації, дає повну і точну довідку щодо готелів, залізниць, авіакомпаній усього світу. Глобальні системи бронювання (Global Distribution System – GDS) грають першорядну роль в автоматизації цих процесів. У зв'язку з цим процес впровадження GDS у діяльність туристичних підприємств України є важливим завданням держави на сучасному етапі розвитку.

Питанням впровадження глобальних систем резервування в Україні приділяють увагу такі вітчизняні науковці, як Виноградська А.М., Захарова К.В., Гаврилюк А.М., Гопкало Л.М., Новаківський І.І., Гавран В.Я. та інші. Але до теперішнього часу результати досліджень цих авторів не реалізовано на практиці.

Мета статті – на основі дослідження глобальних комп'ютерних систем резервування оцінити їхній сучасний стан та визначити перспективи застосування на підприємствах туристичної галузі України.

GDS представляє собою загальну інформаційну систему, що пропонує найважливіші розподільні мережі для всієї туристичної торгівлі. Автори розробили схему взаємодії туристичних суб'єктів через глобальні системи резервування (рис. 1). Одним з'єднанням через модем з серверами, що мають відповідну базу даних, туристичні агенції отримують доступ до інформації про наявність можливих послуг, вартість, якість, час прибуття і відправлення за різноманітним рядом туристичних послуг від своїх постачальників. Також туристичні агентства можуть зв'язуватися з цими базами даних для того, щоб зробити і підтвердити своє замовлення.

Найбільшими комп'ютерними системами резервування на міжнародному ринку туризму є системи Amadeus, Galileo, Sabre та Worldspan. Разом ці системи нараховують приблизно 500000 терміналів, встановлених у готелях по всьому світу, що складає 90% ринку, не випадково їх називають «золотою